Det er dog ikke givet, at »Dødedansen« er det eneste Forlæg, Sthen har haft til de to Linjer, som beskæftiger os her. Hans Salme: »En arm Synderis Klagemaal«, hvori det ene af de ovennævnte Citater findes, er præget af Folkevisen, og den har efter Formening haft et verdsligt Forlæg, der anses for tabt[9]. I dette Digt kan de omtalte Linjer også have været at finde, hvorfor det er vanskeligt at tilkende eller frakende Sthen Forfatterskabet til dem. Det sandsynligste er dog vel, at det er hans Udformning af Linjerne i »Vandrebogen«, der er Kilden til Indskrifterne fra 1588 i Malt og Grene Kirker.

Det bør endelig nævnes, at i en lyrisk Vise, der er ældre end 1571, findes disse Linjer: 1. »hans armme liiffh maann wennde / att schilliis fraa thenne her øø«. 2. »hand monne for hinde liide / paa thenne wersins øø.«[10]

Også disse Linjer kan Sthen have kendt, og det har faldet naturligt for ham at benytte sådanne, hvis Indhold og Rim var almindelige i Tiden, i sin Digtning.

August F. Schmidt.

[1] Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen XXV (Uppsala 1938), 65—72. [2] Hans Christensen Sthenius: Af hans Vandrebog. Udgivet af Carl S. Petersen med Indledning af Hans Brix (1914), S. 58. Samme Tidsbestemmelse anvender også Oluf Friis i: Den danske Litteraturs Historie I (1945), 531, 533. [3] Oluf Nielsen: Malt Herred (1870), 21. Jfr. Trap[4] VIII, 594. [4] Indskriften blev læst 1891 af J. Magnus-Petersen. Jfr. John M. Møller: Slaugs Herred (1914), 188. Johs. Brus i Fra Ribe Amt 1941, 305. Verslinjerne blev i let ændret Form ved Pastor Th. Balslev i 1917 indskrevet på Panelet i Frimenighedens Præstegårds Spisestue i Øster Jølby på Mors (Morsø Folkeblad 29.4. 1954). Om Linjerne er benyttet flere Steder er mig ubekendt. — Niels Refsing var Præst i Grene 1561—95. [5] Carl S. Petersens Udgave af »Vandrebogen«, 58. [6] sst., 43. [7] Den gamle danske Dødedans, udgivet af Raphael Meyer (1896), 37. Side 79—80 har R. M. samlet en Del Eksempler på Rimet: Ø—do fra Reformationstidens Litteratur og senere. Han nævner dog ikke Sthen. [8] Carl S. Petersen: Den danske Litteratur fra Folkevandringstiden indtil Holberg (1929), 307—08. [9] Ernst Frandsen: Hans Christensen Sthen (Acta Jutlandica IV$_1$, 1932), 78—82. Jfr. Georg Christensen: Festskrift til H. F. Feilberg (1911), 105. Nils Schiørring: Det 16. og 17. Århundredes verdslige danske Visesang I (1950), 36. [10] De er fremdraget af H. Grüner-Nielsen (Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630, 1912—31, Nr. 266, Vers 2,13). Raphael Meyer har næppe kendt dem (jfr. hans Udgave af »Dødedansen«, 79—80).

OM »NORSKE« RIM HOS HOLBERG

I tredie bind af Peter Skautrups »Det danske Sprogs Historie« (1953) gøres p. 26—29 et forsøg på at bestemme, i hvor høj grad Holbergs sprog var norskpræget. Der kan næppe herske tvivl om den væsentlige rigtighed af denne undersøgelses resultater (»Holberg må have talt bergensk længe« (p. 26), men »Holberg var dansk og skrev dansk og ønskede intet hellere end en fast norm« (p. 27)). Derimod kan detaillerne nok diskuteres.

Skønt Skautrup er klar over, at »rimene ikke er noget sikkert grundlag at bygge på«, er han alligevel tilbøjelig til i enkelte rim at finde min-

delser om »særnorske kvaliteter og kvantiteter«. Han »tør antage, at den bergenske lukkede lange *e*-lyd fremgår af rim som *Sæde* (~ *Rede*), *Glæde* (~ *Hede*), *Ære* (~ *regiere*); ligeså vel å-lyd i *bore* (~ *saare*) og *Kone* (~ *Skaane, daane*) og lang vokal i *Øll* (~ *Pøel, føel*), *Fad* (~ *Grad*) og *glad* (~ *Grad*). Også kort *i* og *y* kan han have bevaret uåbnet foran konsonantforbindelse, selv om rimene her ikke kan tjene som sikre beviser.« (p. 26).

Man mærker sig, at forfatteren tager et ikke ringe forbehold. Denne prisværdige reservation er mindre i den afhandling, som ligger til grund for hans fremstilling, nemlig afsnittet om Holbergs rim i D. A. Seips »Holbergs talemål« (Holberg Aarbog 1921, p. 35—56), der nogenlunde uændret er genoptrykt i samme forfatters »Om norskhet i språket hos Ludvig Holberg« (Oslo 1954, p. 22—32).

Det er en grundskavank ved Seips som ved andres forsøg på at bestemme ældre tiders udtale ud fra rimene, at man nødes til at forudsætte, at de undersøgte rim virkelig er kongruente. Dette behøver langt fra altid at være tilfældet. Man må i stedet regne med, at ældre tiders rimtradition har været mindre nøjeregnende, og at en del også dengang kun halvgode rim har kunnet passere, fordi de var hjemlede i traditionen, eller fordi de viste overvejende kongruens i henseende til skriftbillede (øjerim) og ved en skrifttro oplæsningsudtale kunne gøres nogenlunde kongruente.

Hermed bortfalder allerede en væsentlig del af grundlaget for Seips slutninger. Men dertil kommer yderligere, at undersøgelsen er anlagt umetodisk, idet Seip i det væsentlige baserer sine slutninger på sammenligning med nutidige udtaleforhold. Hvad man savner er en stadig jævnførelse med ældre dansk rimtradition. Først sammenholdt med denne får Holbergs rim det rette perspektiv.

I det følgende er foretaget en sammenligning mellem de Holbergrimtyper, som Seip påberåber sig, og »traditionen«, således som denne ikke helt uhåndgribelige størrelse ytrer sig hos to af sine fornemste eksponenter, Arrebo og Bording. For Arrebos vedkommende grunder undersøgelsen sig kun på Rørdams udvalg (Mester Anders Christensen Arrebos Levnet og Skrifter II, 1857), mens Bordings produktion er gennemgået i sin helhed (Poetiske Skrifter 1735). Lejlighedsvis er også taget hensyn til andre.

1. Vokalerne.

e—æ:

Seip finder sikre vidnesbyrd om Bergensudtale i følgende rimtyper: 1a. *-æder~-eder*: *Sæder~ombeeder, Samojeder* m. fl. *qvæder~bereder.* 1b. *-æde~-ede*: *Sæde~lede, Rede. Glæde~Rede.* 1c. *-æd~-ed*: *Sæd~Sted.*

(I type 1c er der ikke tale om en kvalitetsforskel, men om vokal med stød~vokal uden stød.)

2. *-æle~-ele*: *Siæle~hele.*

Skønt Seip kender en ældre dansk udtale [læ·və], »leve«, er han også tilbøjelig til at anse følgende type for »norsk«: 3. *-æve~-eve*: *leve~bæve, ophæve, svæve* o. s. v.

Endelig finder han »rent bergenske rim« i typen 4a. *-ære~-ere*: *regjere~Ære*, *Hære~passere*, »og sikkert også« i 4b. *-ær~-er*: *er~seer*, *skiær*, *Træer*, *teer* m. fl.

Det er berettiget at gøre særlig meget ud af dette forhold, dels fordi Seip synes at tillægge det stor beviskraft, dels fordi traditionen netop her viser en meget kraftig afvigelse fra moderne rimpraksis.

Ganske vist opfører Søren Povelsen i sin »Prosodia Danica« (1671) blandt dårlige rim *Klæder~Eder*, *Heder~Steder*, *reene~fortiene*, *Meere~Være*, *need~Sted*, *Been~igien*, *Her~Beteer*, *Er~Fleer*, *meer~her*, *der~meer* (p. 327—329; = Danske Metrikere II, 1954, 233—234). Men i praksis undså de færreste sig for at bruge dem.

Alene fra Bording kan følgende eksempler — udvalgt af en fyldig samling — sidestilles med de hos Holberg fundne: 1a. *Klæder~Peder* (I.49). *græder~beder* (I.290). *leder~Steder* (II.324). 1b. *bede~træde* (I.18). *Glæde~heede* (I.203, 257, 288). *græde~udrede* (I.39). 1c. *Fortræd~Fred* (I.13), *veed* (I.39). *ved~Røver-sed* (I.45). *beklæd~Dejlighed* (I.204). 3. *leve~sveve* (I.19), *kreve* (I.35). *Breve~beve* (II.172). 4a. *være~studere* (I.2). *begiere~meere* (I.8). *Ære~fleere* (I.13), *meere* (I.299). 4b. *fleer~quer* (I.8). *hver~seer* (I. 204). *er~meer* (I.204).

Kun type 2 findes ikke hos Bording. Til gengæld viser inkongruente *e~æ*-rim sig hos ham i andre typer, således især foran *n* og i trykstærk udlyd.

Hos Arrebo er fundet adskillige eksempler på typerne 1a., 1c., 3., 4a. og 4b. m. fl., Lyskander viser typerne 1b., 1c. og 3., Hans Mikkelsen Ravn (den del af illustrationsmaterialet i hans »Epitome . . . « 1649, der ikke stammer fra Arrebos »Hexaëmeron«) har 3., 4a. og 4b., Terkelsen viser i det hele samme forhold som Bording o. s. v. Kun type 2. (*Siæle~heele*) synes at stå isoleret.

Under disse omstændigheder bør man vist være varsom med at finde norskhed i Holbergs inkongruente *e~æ*-rim.

i—e:

Skønt Seip er klar over traditionens betydning på dette punkt, finder han, at Holbergs rimpraksis her er udansk. Samtlige opregnede typer vil kunne findes hos danske forfattere, også hos »gode diktere«. Det må så blive en skønssag, om man vil se et bevis for norskheden i disse rims relativt store frekvens. Rimet *fik~gik* har Seip noteret 30 gange; men netop dette rim er jo en yderst almindelig licens. De øvrige »udanske« rimtyper: *Gift~Skrift*, *Christen~Kisten*, *lidt~lit*, *Postiller~Briller*, *si(d)st~Calvinist* og *skinned~fremtrinned* har smukke paralleller hos Arrebo: *skinne~Rubine* (182), *spiller~hviler* (183), *vidste~kiiste* (194), *lidt~friit* (188), *forvist~sidst* (229) og hos Bording: *Grille~spille* (I.123), *ugift~Bedrift* (I.124), *sidste~vidste* (I. 222), *vist~Gnist* (II.27).

y—ø, *u—o*:

Klogeligt lægger Seip selv ringe vægt på eksempler fra disse grupper, der intet viser. Skulle der være en smule trøst i, at Holberg »mot dansk uttale« rimer *Ulysse(s)~kysse(s)*, falder den vist bort, når man ser, at Arrebo rimer *kysse~grysse*, »hilse« (195, 219).

o—å:

Seip kommer her til det resultat, at Holberg »likesom senere norske diktere« på en gang rimer »etter dansk og norsk uttale«. Hovedparten af de anførte rim er kongruente med dansk udtale. De øvrige er gennemgående ikke mere »udanske« end følgende fra Arrebo: *Kirckerom* (d. v. s. -rum)~*Christendom* (72), *rom* (d. v. s. rum)~*om* (195), *tom~grum* (185), *komme~Tromme* (7), *Chor~for* (193). Fra Bording kan nævnes *dog~forslog* (I.264) og *Trommen~kommen* (II.274, 321).

Heller ikke Holbergs rim *Orm~Storm*, *Form* behøver at grunde sig på norsk udtale med [å]. Det er en kendt sag, at en lignende udtale forekommer dialektalt i Danmark. Bording har da også rimet *Orm~Storm* (I.221, 227).

Endelig kræver rimene *Kone~Skaane*, *daane* ikke »bergensk uttale«. (Man tør slet ikke tænke på, hvilke konsekvenser en sådan antagelse ville få for den kendte remse »Hønsefødder og gulerødder . . .«: »Jeg er født i Engeland, / Og du er født i *Skåne*. / Vil du være min lille mand, / Så vil jeg være din *kone*.«!) Arrebo rimer *Skaane~Krone* (235) og *maaned~krooned* (233), Lyskander har mange — dog måske ret specielle — inkongruenser på dette punkt, også hos Ravn og Sthen findes eksempler, og Terkelsen rimer f. eks. *Kone~forhaane*, *skaane* og *Laan~Klædebon*.

2. Konsonanterne.

Her savner materialet næsten enhver beviskraft. Seip vil gerne finde en norskhed i den omstændighed, at Holberg undgår rim af typen *gg—kk*. Hertil er imidlertid at bemærke, at jysk — hvad Seip selv nævner — ikke har sammenfald af disse typer, og at det overhovedet vil blive vanskeligt hos nogen af de forfattere, som har spillet en rolle for traditionens fastlæggelse eller som direkte har været Holbergs forbilleder, at finde inkongruenser på dette punkt — trods Seips forsikring om, at »den slags rim er påvist før Holberg hos danske diktere«.

3. Kvantitet.

Seip er selv klar over, at man her må være forsigtig. Det kan næsten ikke understreges for kraftigt. Man bør ikke lægge vægt på de anførte eksempler. Selv strengere rimere end Holberg begår oplagte forsyndelser på dette punkt. —

Det er ikke tanken med denne lille undersøgelse at benægte, at enkelte rim hos Holberg kan være »norske«. Men det må være tilladeligt at fastslå, at Seips materiale ikke har større beviskraft.

Skønt det stod teoretikerne klart, at kun den lydlige overensstemmelse skabte et godt rim (Søren Povelsen: »Liuden er alleene Moder til Riimene.« (Prosodia Danica, p. 327; = Danske Metrikere II, 233); Syv: »Spør dit øre til raads.« (Danske Grammatikere I, 1915, 196)), var rimenes tilladelighed i høj grad traditionelt bestemt. Det er ikke nemt at afgøre, om flere af de iøjnefaldende inkongruenser kan have været fuldgode i datidens udtale. Nogle kan måske reddes ved en dialektudtale; men selv om dette ikke skulle være tilfældet, kan de i hvert fald ikke opfattes som »rent bergenske« eller »udanske«. Holberg har mindre stolet på sit øre end på de eksempler, der var givet af gode danske autores. Hans rim er solidt hjemlede i ældre dansk rimtradition.

Poul Lindegård Hjorth.